

معجونی شگفت‌انگیز از صنایع دستی و معماری

■ موضوع: خانه‌موزه مقدم
 ■ ویژگی: استفاده از اشیای قیمتی در آرایش خانه

گرانقیمت‌ترین خانه جهان، حوالی میدان حسن آباد است؛ عمارتی قجری که از محسن مقدم و همسرش به جای مانده. این عمارت به واسطه اشیای قیمتی و سفالینه‌های تاریخی که در اکتشافات مقدم از گوشه و کنار ایران گرد آمده، در دوره‌ای به‌عنوان گران‌ترین خانه جهان شناخته می‌شد.

عمارت مقدم که توسط یکی از درباریان قاجار به نام محمدتقی خان، ملقب به احتساب‌الملک، در مساحتی بیش از ۲ هزار و ۱۰۰ مترمربع با معماری چشم‌نواز ایرانی و گچکاری‌های زیبا ساخته شده چشم هر بیننده‌ای را خیره می‌کند. محمدتقی خان، ریاست اداره احتسابیه تهران را بر عهده داشت. پسر کوچک‌تر او محسن مقدم پس از اتمام تحصیلات در فرانسه همراه با همسرش سلما کویومجیان به ایران برگشت. بعد از مرگ پدر، محسن در این خانه ساکن شد و با توجه به رشته تحصیلی و شغلش (استاد برجسته باستان‌شناسی دانشگاه تهران و رئیس کتابخانه ملی ایران) آن را آراست. همایون عبدالرحیمی، نویسنده و تهران‌پژوه، درباره معماری و ویژگی این خانه موزه می‌گوید: «خانه‌ای که از سنگ‌های کفپوش حیاط گرفته تا باریکه‌های پشت درهای عمارت، حکایتگر هویت و اصالت ایران است، ۳ حیاط بیرونی، اندرونی و سرایداری دارد. در حیاط بیرونی بخش‌هایی مانند اتاق پیشخوان، اتاق پذیرایی (سالن گاهنگاری)، حوضخانه، کارگاه (کتابخانه)، ساختمان آریایی (برج)، ایوان قاجار، گلخانه و حوض ژاپنی واقع تماشایی است. حیاط اندرونی را هم ایوان، اتاق قاجار (سالن زمستانی)، اتاق نشیمن، حیاط شرقی و زیرزمین تشکیل می‌دهد. فضا و معماری یکی از حیاط‌ها به سبک ایرانی و حیاط دیگر به سبک ژاپنی است. حیاط سبک ایرانی با الهام گرفتن از طرح فرش ایرانی طراحی شده و همچنین در حیاط ژاپنی هم به کوچک‌ترین سبک معماری و گونه گیاهی مانند برکه کوچک با نیلوفرهای آبی توجه شده است.»
 گفته می‌شود دیوار تجدد توسط مهندس «هوشنگ سیحون»، معمار نام‌آشنای کشور، طراحی و اجرا شده است. محسن مقدم چون فرزندی نداشت در سال ۱۳۵۱ خانه پدری خود را به همراه آثار نفیس گردآوری شده وقف دانشگاه تهران کرد. عبدالرحیمی روایتی خواندنی از مهر شماره ۳۳ در کلکسیون مهرهای مقدم را هم به این نوشته اضافه می‌کند: «تودهای اولیه نقشی که امروز به‌عنوان نشان رسمی دانشگاه تهران می‌شناسیم را دکتر محسن مقدم با الهام گرفتن از مهر شماره ۳۳ که در کلکسیون مهرهایش قرار دارد، طراحی کرده است. حکاکی روی این مهر، نقوش دوره ساسانی را به نمایش می‌گذارد.»

حقایق درباره مقررهبان جنبش مشروطه

■ موضوع: مسجد مجدالدوله

■ ویژگی: این بنا به ۳ دوره تاریخی تعلق دارد

جدل‌های سیاسی در این مسجد تاریخی شد و گعده شیخ و یارانش در همین مکان تاریخی شکل گرفت.
 بخش‌های دیگری از مسجد مجدالدوله توسط محمدباقر لولاگر، معمار سرشناس دوره پهلوی دوم، ساخته شده و شبستان‌ها به دستور حاج شیخ محمدتقی آملی که سال‌ها مدرس و امام جماعت مسجد و مدرسه مجدالدوله بود، ساخته شده است. آل عوض درباره اهمیت این بنای تاریخی می‌گوید: «تردید وجود ندارد که مسجد مجدالدوله یکی از مهم‌ترین بناهای تاریخی پایتخت است و معماری آن به ۳ دوره تاریخی تعلق دارد، اما به‌دراستی از چنین بنای مهمی محافظت به عمل نیامده و بخش‌هایی از معماری آن آسیب دیده است. بنای اصلی در دوره ناصرالدین شاه و دیوارهایی که صحن را از شبستان‌ها جدا می‌کند در دوره پهلوی دوم ساخته شده و همین ویژگی‌های تاریخی مسجد مجدالدوله را از بقیه مساجد پایتخت متمایز کرده است.»

می‌گوید: «مجدالدوله این مسجد را از محل دارایی‌اش ساخته و وقف کرده است. ورودی مسجد مجدالدوله از همان ابتدا در خیابان اصلی و شبستان آن محل اسکان در ماندگان و بی‌خانمان‌ها بوده است. بعدها محل ورود افراد بی‌خانمان به مسجد را دیوار کشیدند تا تقدس این محل حفظ شود.»
 مجدالدوله در جریان انقلاب مشروطه از محمدعلی شاه قاجار حمایت کرد و به همین دلیل از او به‌عنوان یکی از رجال بدنام آن دوره تاریخی نام می‌برند، اما مسجدی که با کمک دوستعلی خان معیری، یکی از معماران خوشنام دوره قاجار، ساخت به مقررهبان جنبش مشروطه تبدیل شد. آل عوض در این باره می‌گوید: «شیخ فضل‌الله نوری، از علمای جنبش مشروطه، قبل از اینکه به مسجد میرزا یونس خان در خیابان بهشت فعلی برود در مسجد و مدرسه مجدالدوله درس می‌خواند و تدریس می‌کرد. حضور شیخ فضل‌الله نوری موجب بالا گرفتن بحث‌ها و

مساجد قدیمی تهران همواره در بطن رویدادها و اتفاقات مهم تاریخی بوده‌اند و به همین دلیل به بخشی از هویت پایتخت بدل شده‌اند. مسجد مجدالدوله در خیابان امام خمینی (ره) را باید در زمره همین مساجد تاریخی قرار داد. مسجد مجدالدوله یکی از بناهای تاریخی دوره قاجار به‌شمار می‌رود و توسط مهدی قلی‌خان مجدالدوله، پسر دایی ناصرالدین شاه قاجار و پسر عیسی خان والی شناخته می‌شد. ساخت بنای مسجد نزدیک به یک دهه طول می‌کشید. طبق آنچه در منابع مکتوب تاریخی آمده، بنای اصلی مسجد در دوره ناصرالدین شاه ساخته شده و قسمت‌های دیگری مثل شبستان جدید در حدود سال ۱۳۳۵ به آن اضافه شده است. اردشیر آل عوض، محقق فرهنگ عامه، درباره پیشینه تاریخی مسجد مجدالدوله

به مدت ۵ سال در طبقه اول این بنا کار می‌کردم. نکته جالب این بود که قبض آب و برقی که برای این بنا صادر می‌شد هنوز به نام تاج‌الملوک، همسر رضاشاه بود. گویا رضاشاه این بنا را به همسرش می‌دهد. در این مدت دختران بی‌سرپرست در طبقه دوم این ساختمان زندگی و تحصیل می‌کردند. رضاشاه این ساختمان را در تصرف فعالیت‌های دولتی در آورده بود. حدادی می‌گوید: «طبقه اول مربوط به اداره برنامه‌ریزی بود و طبقه دوم محل زندگی و آموزش دختران ایتم، بعد از مدتی طبقه اول به چاپخانه اداره برنامه‌ریزی تبدیل شد و اوراق بهادار، سفته و... آنجا چاپ می‌شد. طی سال‌هایی که آنجا کار می‌کردم از استحکام بنا متعجب بودم؛ بنای ساختمان بسیار خوش‌ساخت و مقاوم است.»
 نقل قول‌ها درباره این ساختمان تاریخی زیاد است. مهرشاد کاظمی، تهران‌پژوه نیز روایتی را نقل می‌کند که مدتی طبقه اول این ساختمان دفتر کار محمد مصدق، نخست‌وزیر ایران، بوده است. ساختمان آجری محله حسن آباد مدت‌هاست که متروکه مانده و گویا قرار است تخریب و به یک مرکز تجاری تبدیل شود.

حکایت مدرسه شبانه‌روزی متقین

■ موضوع: ساختمان مترو که محله حسن آباد

■ ویژگی: زمین وقفی خواجه دربار و محل سابق نگهداری کودکان بی‌سرپرست

در ضلع شرقی خیابان شهید میردامادی یا همان خیابان استخر سابق ساختمانی وجود دارد که این روزها متروکه است؛ ساختمانی عریض در ۲ طبقه که ماجراهایی بسیاری به‌خود دیده است. مالک نخست زمین این ساختمان را باید عزیز خان خواجه ندائی، از خواجه‌سرایان معروف دربار قاجار، بدانیم. البته نه فقط زمین ساختمان مذکور بلکه بیشتر زمین‌های آن محدوده از املاک او بوده است. عزیز خان بسیار مورد توجه دربار به‌خصوص میرزا علی‌اصغر خان امین‌السلطان، مشهور به اتابک، بود. همین امر باعث شده بود از جنبه مالی وضع خوبی داشته باشد و املاک زیادی به نامش بود.

بهزاد یعقوبی، تهران‌پژوه و نویسنده کتاب «واقفان دارالخلافة» می‌گوید: «عزیز خان یکی از واقفان معروف تهران بود. او این زمین‌ها را وقف کرد. بعد از مرگش تنها وارثش خواهرش بود. یکی از مردان مجلس وقت، برای تصاحب زمین‌ها، قصد فریب خواهر عزیز خان را داشت. خبر به گوش رضاشاه می‌رسد و در صدد دخالت برمی‌آید. من خودم وقف‌نامه این زمین‌ها را دیده‌ام. عزیز خان تولیت زمین‌های وقفی را بعد از خودش، شاه وقت ذکر کرد و از این رو رضاشاه این حق را به خودش می‌داد تا مدیریت این املاک را به‌دست بگیرد. به این ترتیب، سال ۱۳۱۳ دستور ساخت مدرسه متقین در این زمین‌ها داده می‌شود؛ مدرسه‌ای که برای ایتم و کودکان بی‌سرپرست در نظر گرفته شده بود. هدف از راه‌اندازی این مدرسه تحصیل علم و دانش و آموزش یک حرفه به دانش‌آموزان بود. دانش‌آموزان به‌صورت شبانه‌روزی در این مدرسه زندگی می‌کردند.»

ساختمان مذکور در ۲ طبقه طراحی شده بود. نصرالله حدادی، تهران‌پژوه، درباره این ساختمان می‌گوید: «زمانی که در وزارت فرهنگ و ارشاد مشغول به کار بودم،

اصلاحیه

در شماره ۳۸ ضمیمه همشهری محله مورخ ۳ بهمن ۱۴۰۲ در صفحه ۵۴ مطلبی به اشتباه به نقل از خانم فاطمه خدادادی همراه با عکس نامبرده درج شده که بدین وسیله ضمن پوزش، اعلام می‌شود که مطلب فوق مربوط به کارشناس دیگری بوده است.